

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Інституційні засади розвитку державних фінансів»

**Студентки 2 курсу, 2-м групи,
спеціальності 072**

**«Фінанси, банківська справа та
страхування»
спеціалізації «Державні фінанси»**

**Тихопій
Анни
В'ячеславівни**

**Науковий керівник
к.е.н., с.н.с.**

**Белінська
Ганна Василівна**

**Гарант освітньої програми
д.е.н., професор**

**Макогон
Валентина
Дмитрівна**

**Завідувач кафедри фінансів,
заслужений діяч науки і техніки України
д.е.н., професор**

**Чугунов
Ігор Якович**

Київ-2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ	
1.1. Сутність державних фінансів у системі соціально-економічного регулювання	6
1.2. Досвід розвитку системи державних фінансів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою	10
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ	
2.1. Процес становлення та розвитку системи державних фінансів в Україні	17
2.2. Бюджетна система як вагова складова системи державних фінансів	26
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Шляхи удосконалення бюджетного процесу	30
3.2. Пріоритетні напрями розвитку системи державних фінансів	37
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми. З часів здобуття Україною незалежності, все більшої актуальності набуває модернізація її економіки, зокрема значну увагу зосереджено на можливості побудови інноваційної економіки. Безумовно, для досягнення результатів в цьому напрямку, Україні необхідна серйозна інституційна трансформація як економічної, так і політичної систем.

Визначальну роль у формуванні та розвитку системи державних фінансів відіграє державне регулювання, що здійснюється в межах обраної владою економічної політики. Держава здійснює економічне і соціальне регулювання за допомогою системи державних фінансів, основною ланкою якої є державний бюджет. Саме за допомогою бюджету держава впливає на формування децентралізованих фондів грошових коштів, забезпечуючи можливість виконання покладених на державні органи функції. Вагомим інструментом при цьому виступають інституційні засади, як науково-обґрунтований процес організації державних фінансів.

Теоретичне та практичне обґрунтування питань розвитку системи державних фінансів висвітлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Л.Абалкін, Л.Бесчасний, О.Бузгалін, О.Василик, Г.Волинський, А.Гальчинський, А.Гриньов, В.Гриньова, В.Геєць, А.Гриценко, М.Гуревичов, С. Ілляшенко, Б.Кваснюк, І.Лукінов, С.Мочерний, Ю.Пахомов, В. Панасюк, В.Радаєв, Ю.Ніколенко, М.Савлук, В.Семиноженко, А.Чухно, В.Федосов, І. Чугунов, С.Юрій, Ю.Яковець та інші.

Метою роботи є розкриття та удосконалення інституційних засад розвитку системи державних фінансів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- розкрити сутність державних фінансів у системі соціально-економічного регулювання;
- дослідити складові системи державних фінансів;

- узагальнити досвід розвитку системи державних фінансів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою;
- визначити особливості процесу становлення та розвитку системи державних фінансів в Україні;
- здійснити аналіз зведеного бюджету як вагомій складової системи державних фінансів;
- розкрити шляхи запровадження дієвого механізму управління бюджетним процесом;
- обґрунтувати пріоритети розвитку системи державних фінансів.

Об'єктом дослідження є система державних фінансів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні питання інституційних засад розвитку державних фінансів.

Методи дослідження. З метою досягнення поставленої мети в дослідженні використано загальнонаукові і спеціальні методи пізнання явищ і процесів у сфері організації системи державних фінансів. Системний та структурний методи використано при розкритті сутності та ролі державних фінансів у системі соціально-економічного регулювання. За допомогою порівняльного та факторного методів узагальнено зарубіжний досвід розвитку системи державних фінансів. На основі системного підходу, синтезу, наукового абстрагування обґрунтовані пріоритети розвитку системи державних фінансів.

Інформаційну базу дослідження становили нормативно-правове забезпечення системи державних фінансів, статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Міністерства фінансів України, Державної казначейської служби України, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних та зарубіжних вчених.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення та результати випускної кваліфікаційної роботи розкрито у статті опублікованій у збірнику наукових праць студентів Київського національного торговельно-економічного університету.

Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання та методи дослідження, зазначено теоретичне та практичне значення магістерського дослідження.

У першому розділі досліджено теоретико-методологічні засади розвитку системи державних фінансів, розкрито сутність державних фінансів у системі соціально-економічного регулювання, узагальнено досвід розвитку системи державних фінансів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою.

У другому розділі розкрито процес розвитку системи державних фінансів України, особливості бюджетної системи як вагової складової системи державних фінансів.

У третьому розділі визначені напрями розвитку системи державних фінансів в Україні, шляхи удосконалення бюджетного процесу, пріоритетні напрями розвитку системи державних фінансів.

У висновках наведено теоретичне узагальнення матеріалу, представленого в дослідженні.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

1.1. Сутність державних фінансів у системі соціально-економічного регулювання

Державні фінанси - це базова складова фінансової системи, через яку забезпечується формування централізованих грошових фондів та їх використання через багатовекторний механізм макроекономічної стабільності та динамічного зростання економіки, що забезпечує найбільш повне виконання функцій держави.

Ринкова економіка при всій розмаїтості відомих світовій практиці її моделей характеризується тим, що представляє собою соціально орієнтоване господарство з додатковим державним регулюванням. Важливу роль як у структурі ринкових відносин, так і в механізмі їх регулювання з боку держави, відіграють державні фінанси, адже вони є невід'ємною частиною ринкових відносин і одночасно важливим інструментом реалізації державної фінансової політики.

Головне призначення державних фінансів полягає у сприянні через різноманітні фінансові інституції успішному управлінню фінансами з метою забезпечення економічного і соціального розвитку держави, прав і свобод людини. Основна проблема структурної побудови системи державних фінансів – встановлення оптимального співвідношення між її рівнями.

Механізм управління державними фінансами – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, що має чітко визначені об'єкти та суб'єкти державного управління, завдання, функції, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління. Досягнення оптимального результату від управлінської діяльності можливе лише при формуванні ефективного та раціонального механізму управління державними фінансами та компонент системи державного впливу на об'єкт управління.

Основне завдання суб'єктів управління полягає в забезпеченні злагодженості функціонування окремих сфер і ланок фінансових відносин, що досягається шляхом чіткого розподілу функціональних повноважень між фінансовими органами та інституціями. Об'єктами управління є фінансові відносини, що пов'язані з формуванням та використанням централізованих та децентралізованих фондів фінансових ресурсів в усіх ланках системи державних фінансів країни. Управлінська діяльність суб'єктів на об'єкти управління передбачає цілеспрямований вплив на: грошовий обіг як рух суспільних фондів у грошовій формі в процесі розширеного відтворення; кругообіг капіталу, що охоплює його авансування, використання у виробництві, реалізацію виготовленого товару і повернення капіталу до вихідної форми; фінансові ресурси і їхні джерела у вигляді грошових фондів, що використовуються для забезпечення безперебійного функціонування і розвитку виробництва, соціально - культурної сфери; фінансові відносини, які виникають між підприємствами і державними установами, а також відносини між торговими, комерційними й іншими структурами.

Функціонування державних фінансів невіддільне від держави. Їх необхідність зумовлена тим, що за будь-якого типу економічної системи основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропонування, а також особисто кожним громадянином з огляду на відповідні об'єктивні причини. До цих потреб належать, зокрема, структурна перебудова економіки, захист навколишнього середовища, оборона, правопорядок, проведення фундаментальних наукових досліджень, загальна освіта, підготовка кадрів, соціальне забезпечення й страхування, охорона здоров'я тощо. Виходячи з цього держава будує свою фінансову політику, визначаючи рівень втручання у господарську діяльність виробничих структур і соціального забезпечення своїх громадян. Від цих факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у фінансових інституціях, створюваних державою.

Держава може впливати на розподіл обмежених народногосподарських ресурсів за допомогою таких засобів: обґрунтування і здійснення права власності; прямі адміністративні розпорядження з відповідними штрафними санкціями за їх порушення (наприклад, будівельні норми, визначення максимально допустимого рівня забруднення природного середовища, військовий обов'язок, адміністративні заходи у сфері ринку праці та зовнішньої торгівлі); пряме надання державою певних благ, які фінансуються з бюджету за рахунок загальних податків або спеціальних зборів (наприклад, будівництво і експлуатація шляхів та інших об'єктів інфраструктури, державні замовлення на проведення наукових досліджень, розвиток державних підприємств з урахуванням структурних і економічних проблем); використання податків і зборів як інструменту управління виробництвом або споживанням (збори за очищення води, податкові пільги для інвестицій з охорони навколишнього середовища); формування податкової системи з урахуванням економічної та структурної політики, пільги для певних форм одержання і використання доходу (податкові пільги для заощаджень); державні субсидії підприємствам (замість податкових пільг), здешевлення кредитів за рахунок бюджетних коштів, надання суспільних благ за ціною, нижчою від витрат; часткове перебирання на себе державою підприємницького ризику через надання гарантій щодо тих видів діяльності, які становлять інтерес з погляду економічного зростання і структурної політики (ризик експортних операцій, інноваційного розвитку). Держава впливає на розподіл і перерозподіл доходів і майна громадян під час проведення заходів щодо надання державної допомоги незахищеним верствам населення, під час формування податкової політики. При цьому можуть бути використані такі інструменти: податки як інструмент перерозподілу (у формі прогресивного податку на дохід, податку на майно); пряме надання суспільних благ без участі користувача у витратах («безплатна» освіта, державна система охорони здоров'я); надання різних видів грошової допомоги, стипендій студентам, субсидій на оплату житла і

комунальних послуг; непрямі трансферти (дотації держави) системі соціального страхування; субсидії виробникам певних благ для підтримання низького рівня цін (субсидії виробникам продуктів харчування, субсидування цін за проїзд, зниження ставок податку на додану вартість на деякі товари); адміністративне регулювання мінімальної заробітної плати, введення обов'язкового соціального страхування.

Держава також проводить заходи, спрямовані на краще використання виробничих ресурсів, забезпечення рівня зайнятості та стабільності цін. Інструментами забезпечення стабілізаційної політики є: зміна обсягу та структури державних витрат; зміна видів і ставок податків і зборів, тарифів; заходи у сфері державної заборгованості, зміни структури державного боргу і джерел його фінансування; проведення певної політики заробітної плати і зайнятості. Розв'язання проблем державного сектору як роботодавця; пряме і непряме субсидування підприємств (фінансування збитків приватних і державних підприємств, витрат підприємства на освіту, проведення державної тарифної політики).

Аналіз теоретичних концепцій і практики промислово розвинутих країн показує, що в умовах ринкової економіки держава бере на себе вирішення тих завдань, які не можуть розв'язуватися приватним сектором, або розв'язуються ним неефективно, тобто державний сектор є необхідним, щоб суспільство залишалось життєздатним. Сучасна економічна теорія розглядає державний сектор у взаємодії з приватним, включаючи до аналізу обидва ці сектори, а економіка промислово розвинутих країн являє собою змішані системи, в яких можливості держави і приватного сектору взаємодіють.

Держава коригує неспроможність ринку, надаючи суспільні блага і вживаючи заходів проти негативних зовнішніх ефектів. В умовах недосконалої конкуренції держава проводить політику захисту споживача, організовуючи надання відповідної інформації або втручаючись у процеси ціноутворення приватними виробниками монополістами. І звичайно ж вона

визначає правові та інституційні рамки всього економічного життя країни і договірних відносин. Звідси сам факт існування держави можна розглядати як «суспільне благо».

В останні роки в країнах з перехідною економікою як важливий інструмент стимулювання економіки часто розглядається надання державних гарантій за іноземними кредитами. За умовами погашення зовнішніх зобов'язань кредити під гарантію уряду можна розділити на чотири групи:

Таким чином у сучасних умовах посилюється роль і значення управління фінансовими ресурсами, що перебувають у розпорядженні держави. Управління державними фінансами — це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу держави на формування й використання централізованих і децентралізованих фінансових ресурсів, що перебувають у розпорядженні державних органів управління.

1.2. Досвід розвитку системи державних фінансів у країнах з розвинутою та трансформаційною економікою

Структурні перетворення фінансової системи країни повинні здійснюватись з урахуванням функціонуючої моделі соціально-економічного розвитку та досвіду формування фінансової системи в зарубіжних країнах. На даному етапі розвитку економіки розрізняють американську модель соціально-економічного розвитку, яка ґрунтується на помірному втручанні держави в економічні процеси та засадах фінансово-економічного лібералізму в цілому; азіатську модель економічного розвитку, яка спрямована на розвиток високотехнологічних укладів економіки, інноваційної діяльності та сприяє розвитку людського капіталу як найбільш важливого чинника економічного зростання; західноєвропейська модель передбачає поєднання положень ліберальних економічних теорії та оптимального рівня державного регулювання, спрямованого на забезпечення збалансованого розвитку економіки та рівномірного розподілу доходів

населення; скандинавська модель соціально-економічного розвитку яка характеризується значним рівнем держави у регулюванні соціально-економічних процесів, високим рівнем соціального захисту та соціальних стандартів, рівномірним розподілом національного доходу. Підхід розвинутих країн до формування фінансової системи важливим з позиції необхідності встановлення оптимальних пропорцій між ланками фінансової системи завдяки їх багаторічному досвіду функціонування даних систем з урахуванням впливу циклічності на економіку та належного рівня розвитку інституційного середовища.

Система державних фінансів США складається з трьох рівнів бюджетної системи – федерального бюджету, бюджетів штатів та місцевих бюджетів, спеціальних фондів. В свою чергу федеральний бюджет складається з урядового бюджету, який фінансує державні соціально-економічні програми; та довірчих фондів, до складу яких входять соціальні, економічні, науково – дослідницькі, військові та інші фонди, що забезпечують функціонування соціально-економічної інфраструктури. Соціальні фонди, у тому числі фонд страхування людей похилого віку, страхування інвалідності та страхування на випадок втрати годувальника, фонд страхування державних службовців, фонд допомоги бідним функціонують як самостійні фінансово-кредитні установи. Довірчі фонди формуються завдяки надходженням від продажу та оренди об'єктів державної власності та відрахувань від федерального уряду. Державний бюджет США є важливим індикатором соціально-економічного розвитку країни, що значним чином впливає на розробку та реалізацію стратегії фінансово-економічної діяльності потужних приватних корпорацій, а також господарську діяльність банківських та інших фінансових установ, підприємств шляхом реалізації політики у сфері регулювання доходної та видаткової частини бюджету.

В структурі державних видатків вагома частка припадає на охорону здоров'я та пенсійне забезпечення. Зокрема у США частка пенсійного

забезпечення у 2011 році склала 15,9 відсотка, питома вага видатків на охорону здоров'я – 17,8 відсотка відповідно. Значення питомої ваги видатків на охорону здоров'я із федерального бюджету у валовому внутрішньому продукті становить – 6,0 відсотків, соціальний захист – 5,3 відсотка, національну оборону – 4,9 відсотка, державне управління та судову владу – 0,8 відсотка, видатки на науку, енергетику, транспорт – 1,5 відсотка, видатки на стимулювання зайнятості – 1,2 відсотка.

Важливим є аналіз збалансованості бюджетної системи США, варто відзначити, що в період XX століття у більшості випадків бюджет країни був виконаний із дефіцитом, незважаючи на різні підходи щодо формування та реалізації економічної політики, в тому числі у період 1950-1970-х років домінантне місце займали положення кейнсіанської економічної теорії, у період 1980-1990-х років – «економіки пропозиції». У 2000-х роках урядом було здійснено заходи щодо збалансування бюджету, однак із початком рецесії показник бюджетного дефіциту суттєво збільшився – бюджет 2009 року (жовтень 2008 – вересень 2009) був виконаний із дефіцитом у сумі 1413 млрд. дол., 2010-го – 1294 млрд. дол., бюджет 2011 року – 1297 млрд. дол., 2012-го – 1089 млрд. дол. Значення частки дефіциту бюджету валовому внутрішньому продукті відповідно становить у 2009 році – 10,2 відсотка, у 2010-му – 9,0 відсотків, у 2011-му – 8,6 відсотка, у 2012 – 7,3 відсотка відповідно. Зростання показників дефіциту бюджету пов'язане із реалізацією стимулюючої фінансово-економічної політики – кошти залучені на фінансування дефіциту бюджету спрямовуються в реальний та фінансовий сектор економіки, бюджетний дефіцит використовується як дієвий інструмент фінансового регулювання.

В США управління державними фінансами знаходиться у віданні фінансового апарату, основною складовою якого є – Департамент казначейства. Основними завданнями Департаменту є розробка фінансової та податкової політики держави, політики в галузі державних витрат, здійснення контролю за дотриманням фінансового законодавства.

Міністерство фінансів складає проект державного бюджету й організовує його виконання. Крім Департаменту у США є Адміністративно-бюджетне управління при Президентові, яке формує видаткову частину федерального бюджету.

Важливе значення у процесі забезпечення управління федеральними фінансами у США належить незалежному від Уряду і підзвітному Конгресу спеціалізованому органу фінансового контролю – Головному контрольно-ревізійному управлінню. До його функцій входять: тлумачення фінансово-нормативних актів; здійснення контролю за законністю й ефективністю операцій, що проводяться урядовими відомствами; надання допомоги Конгресу, його комітетам і конгресменам; контроль за виконанням окремих платіжних операцій; встановлення правил ведення фінансових операцій і звітності у федеральних установах. Фактично діяльність контрольного управління полягає у щорічних перевірках стану фінансів федеральних відомств, а також підготовці документів та рекомендацій Президенту та Конгресу на основі проведення перевірок.

Систему Департаменту Казначейства США утворюють структурні підрозділи, які відповідальні за формування позицій Департаменту щодо окремих напрямів національної економічної політики. Департамент складається з відомчих офісів Центрального апарату Міністерства та Бюро. Відомчі офіси Центрального апарату Департаменту формують політику, в той час як Бюро відповідальні за реалізацію операційних функцій.

Головна казначейська інспекція податкової адміністрації є відповідальною за проведення національної податкової політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, а також на підвищення ефективності адміністрування національного законодавства; за підготовку рекомендацій щодо запобігання та виявлення шахрайств і зловживань у процесі виконання національного податкового законодавства.

Головний офіс економічної політики підпорядковується помічнику Секретаря з економічної політики, який в свою чергу підпорядковується

безпосередньо Секретарю Департаменту. До основних завдань Головного офісу економічної політики належать відстеження поточної економічної ситуації в країні, а також складання прогнозів щодо розвитку основних тенденцій національної економіки. Офіс відповідальний за моніторинг та аналіз внутрішніх та міжнародних економічних проблем, а також подій на фінансових ринках. Головний офіс внутрішніх фінансів відповідальний за питання внутрішніх фінансів, банківської справи та інших взаємопов'язаних проблем. Підрозділ формує позицію Департаменту стосовно фінансових установ, регулювання фінансових ринків тощо. Головний офіс внутрішніх фінансів підпорядковується Другому секретарю Департаменту з питань внутрішніх фінансів та складається з трьох офісів – Офісу фінансових установ, Офісу фінансових ринків, Офісу фіскальних питань.

Вагомим фінансовим інститутом, який виконує функції центрального банку та здійснює розробку і реалізацію грошово-кредитної політики у Сполучених Штатах Америки є Федеральна Резервна Система. Основними завданнями даного органу є забезпечення повної зайнятості та стабільного рівня цін шляхом реалізації виваженої політики кредитування, контроль і регулювання діяльності банківських установ та організацій, підтримка стабільності банківської системи, стримування впливу економічних ризиків на фінансову систему країни, надання відповідного комплексу фінансових послуг уряду, банківським установам, міжнародним фінансовим організаціям. Інструментами грошово-кредитного регулювання, які використовує ФРС є операції на відкритому ринку цінних паперів з метою впливу на рівень резервів депозитарної системи, регулювання норми резервних вимог, облікова ставка. Структура Федеральної Резервної Системи складається з Ради Правління та дванадцяти регіональних Федеральних резервних банків, обов'язки та функції розподілені між даними складовими управління, у тому числі в сфері контролю та регулювання діяльності фінансових установ. Необхідно зазначити, що Федеральні резервні банки здійснюють контроль за виконанням рішень Ради Правління на місцях,

проводять розрахунки між округами та в середині них, відстежують тенденції грошово-кредитного регулювання в окремих штатах. Крім того, нагляд за діяльністю банківських установ та організацій здійснюють відповідні федеральні та штатні органи контролю, Управління нагляду за банківською діяльністю, Контролер грошового обігу при Міністерстві фінансів, Федеральна корпорація зі страхування депозитів.

До депозитних фінансових інституцій слід віднести банківські установи, у тому числі комерційні, ощадні банки та відділення іноземних банків; небанківські установи – ощадно-позикові асоціації та кредитні спілки; холдингові компанії – корпорації, що володіють банками. Недепозитні фінансові інституції можна класифікувати як договірні ощадні інститути, що включають компанії страхування життя, страхування від нещасних випадків, пенсійний фонд та трастові компанії; інвестиційні банки; та інвестиційні посередники – взаємні фонди грошового ринку, фінансові компанії.

Значну роль у структурі фінансової системи США займає фінансовий ринок, частка якого складає близько половини сукупної капіталізації міжнародного фінансового ринку, що посилює його вплив на фінансову систему країни та світу в цілому. Варто зауважити, що сучасна система регулювання фінансового ринку сформувалася ще у 1930-х роки, а на рівні штатів закони про регулювання ринку цінних паперів були прийняті ще в 1910-х роках. Так, у 1933 році з метою посилення дієвості фінансової політики країни, спрямованої на виведення країни з глобальної фінансової кризи та економічної депресії в США був прийнятий Закон про цінні папери, який здійснює регулювання правовідносин у сфері функціонування первинного ринку цінних паперів. У 1934 році був прийнятий Закон про фондові біржі, який відповідно розширив регулюючі функції федерального уряду на вторинний ринок цінних паперів. Даним законом було регламентовано утворення державного органу регулювання ринку цінних паперів США – Комісію з цінних паперів і бірж, яка уповноважена

реєструвати всіх професійних учасників американського фінансового ринку і забезпечувати контроль за дотриманням вимог торгівлі цінними паперами. Згодом функції контролю даного органу було поширено на позабіржовий ринок цінних паперів. Крім того, важливу роль в регулюванні ринку цінних паперів США відіграють саморегульовані організації професійних учасників ринку, найбільшою з яких є Служба регулювання галузі фінансових послуг.

Головне призначення державних фінансів полягає у сприянні через різноманітні фінансові інституції успішному управлінню фінансами з метою забезпечення економічного і соціального розвитку держави, прав і свобод людини. Механізм управління державними фінансами – це штучно створена складна система, призначена для досягнення поставлених цілей, що має чітко визначені об'єкти та суб'єкти державного управління, завдання, функції, сукупність правових норм, методів, засобів, інструментів державного впливу на об'єкт управління. Досягнення оптимального результату від управлінської діяльності можливе лише при формуванні ефективного та раціонального механізму управління державними фінансами та компонент системи державного впливу на об'єкт управління. Вітчизняна система державних фінансів охоплює: сукупність державного та місцевих бюджетів; державні цільові фонди; фінанси підприємств і організацій державної та комунальної форм власності; державний кредит; державні фінансові інститути.

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ УКРАЇНИ

2.1. Процес становлення та розвитку системи державних фінансів в Україні

Досліджуючи становлення системи державних фінансів України у її радянський період необхідно зазначити, що роботу по перебудові системи державних фінансів країни на початку ХХ століття було розпочато в умовах достатньо складних трансформаційних перетворень в суспільстві, зміною державного устрою, утворенням соціалістичної республіки. Вагоме місце в управлінні фінансовою системою було відведене бюджету як основному фінансовому плану республіки. В даний період часу, значний вплив на стан державного бюджету справляли централізація управління господарською діяльністю, часткова натуралізація економічних відносин між суб'єктами господарювання, державна та колективна форма власності на засоби виробництва, запровадження директивного планування народного господарства, структурні перетворення фінансової системи. На етапі становлення системи державних фінансів Української РСР важливими завданнями фінансової політики стали стабілізація курсу національної грошової одиниці, мінімізація розміру бюджетного дефіциту та упорядкування структури фінансової системи країни.

В умовах соціалістичного устрою держави роль державного бюджету як інструменту управління економікою, великою мірою, обумовлювались загальною плановістю економічних взаємозв'язків а також розподільчою функцією бюджету, що надавало можливість використовувати бюджет як економічний важіль впливу на обсяги та структуру суспільного виробництва. Фінансовий план був тісно взаємопов'язаний із державним планом економічного та соціального розвитку, що передбачало формування бюджетних показників з урахуванням завдань народногосподарського плану. Водночас, при розробці та реалізації державного бюджету відбувалось

коригування певних завдань плану соціально-економічного розвитку республіки з урахуванням наявних фінансових можливостей.

Слід зазначити, що за історію становлення та розвитку бюджетної системи Радянського Союзу використання податків як інструменту фінансового регулювання соціально-економічного розвитку мало доволі неоднозначний характер. На етапі становлення радянської влади податки були інструментом обмеження та витіснення капіталістичних форм власності. Встановлювались додаткові податки та збори до так званих «куркульських» господарств, натомість по відношенню до колгоспів, податкова політика була спрямована на зниження, а також подальшу відміну сільськогосподарського податку. Також було запроваджено прогресивну шкалу оподаткування податкового податку з максимальною ставкою 54,6 відсотка доходу, збори по самообкладанню приватних господарств. Податкове регулювання, яке здійснювалось шляхом диференціації ставок податків для суб'єктів оподаткування та видів господарської діяльності здійснювало значний вплив на діяльність сільськогосподарських колективів та визначало їх подальшу форму власності. Таким чином, держава здійснювала пряме планове регулювання економіки, визначала спрямованість діяльності господарств. Використовуючи механізм податкового регулювання надавались преференції соціалістичним підприємствам у порівнянні з приватними, підвищувався рівень рентабельності соціалістичних підприємств, здійснювався відповідний вплив на швидкість обороту грошових та матеріальних ресурсів, зниження собівартості продукції. Крім того, встановлення економічних обмежень було викликано багатоукладністю національної економіки, потребою зміни структури виробництва, необхідністю проведення індустріалізації. Подальше значення податків було переорієнтовано на вагомий інструмент забезпечення стабільних надходжень до державного бюджету, формою перерозподілу національного багатства та заощаджень з урахуванням суспільних інтересів.

Так, за наведений період значення показника питомої ваги податкових надходжень у доходній частині державного бюджету коливалось у межах від 30,8 відсотка у 1970 році до 62,2 відсотка у 1950 році. Необхідно відмітити тенденцію поступового зниження значення цього показника в період 1950-1970 років, потім поступове зростання та стабілізацію на рівні понад 40 відсотків. Загалом, за наведений період середньозважене значення показника питомої ваги податків у доходах державного бюджету становить 40,31 відсотка. У розрізі п'ятирічок значення даного показника відповідно складає: за період 1961-1965 років – 34,15 відсотка, 1966-1970 років – 32,91 відсотка, 1971-1975 років – 38,54 відсотка, 1976-1980 років – 43,07 відсотка, 1981-1985 років – 46,21 відсотка, 1986-1989 років – 41,37 відсотка.

Як видно з даних таблиці 2.3, вагоме місце в системі формування доходів державного бюджету республіки належить податку з обороту. Надходження даного податку залежать від виконання плану реалізації продукції, який є одним з найбільш стабільних факторів в командно-адміністративній моделі економіки. Зазначене, дозволяло з високим рівнем обґрунтованості планувати та прогнозувати обсяг надходжень податку з обороту та забезпечувати достатній рівень стійкості виконання видаткової частини бюджету. Так, показник частки надходжень податку з обороту у доходній частині державного бюджету республіки знаходився в межах від 18,6 відсотка у 1970 році до 38,3 відсотка у 1985 році.

Досить значну питому вагу у загальних доходах бюджету становлять надходження від податків з населення. За наведений період зазначений показник коливався в межах від 7,5 відсотка у 1965 році до 18,9 відсотка у 1940 році. Варто звернути увагу, на суттєве зменшення значень даного показника, розпочинаючи з 1955 року, у тому числі за рахунок зниження значень показника питомої ваги сільськогосподарського податку у доходах бюджету, що пов'язано із прийняттям у 1953 році змін до законодавства, що регулює правовідносини у сфері справляння даного податку. Замість оподаткування доходу від усіх джерел сільськогосподарського виробництва

було введено податок за твердими ставками, з однієї соті гектара присадибної землі колгоспного двору. Крім того, поступово було запроваджено перелік пільг щодо сплати сільськогосподарського податку для окремих категорій населення – інвалідів, сімей військовослужбовців, що вплинуло на зменшення частки цього податку у бюджетних доходах. Якщо у 1940 році даний показник становив 5,6 відсотка, то у 1989 році – 0,1 відсотка. Доцільно зазначити, що відрахування від податку з населення зараховувались в розмірі 50% до республіканського бюджету, а решта 50% до союзного. Можна відмітити тенденцію поступового зниження значень показника частки податку на холостяків у доходах державного бюджету, якщо у 1950 році даний показник становив 3,9 відсотка, то у 1989 році лише 0,5 відсотка, що також вплинуло на зменшення показника частки місцевих податків у бюджетних доходах.

Питома вага доходів від податку з підприємств та організацій у загальній структурі державного бюджету УРСР поступово зменшувалась із 6,9 відсотка у 1940 році до 1,9 відсотка у 1989 році. Значення частки місцевих податків та зборів у бюджетних доходах зростало із 2,7 відсотка у 1940 році до 7,6 відсотка у 1950 році, а згодом поступово знижувалось до 0,9 відсотка у 1989 році.

Розглядаючи структуру видатків державного бюджету УРСР за період 1940-1990 років слід зауважити наступне – найбільшу питому вагу складали видатки на народне господарство, значення даного показника збільшилось з 15,7 відсотка у 1940 році до 49,1 відсотка у 1990 році та видатки на соціально-культурні заходи, значення цього показника знаходились в межах від 69,3 відсотка у 1940 році до 46,7 відсотка у 1990 році. Показник питомої ваги видатків на управління у структурі видатків державного бюджету УРСР досить значно коливався протягом аналізованого періоду – якщо у 1940 році цей показник становив 11,4 відсотка, то у 1990 році складав 1,6 відсотка. Значення показника частки трансфертів союзного бюджету коливалась в межах від 0 відсотків до 2,4 відсотка. Інші видатки становили доволі незначну частину загальної структури видатків державного бюджету,

значення даного показника відповідно коливалось в межах від 0,7 до 3,6 відсотка.

Видатки на фінансування народного господарства визначалися виходячи з показників плану розвитку народного господарства УРСР, з урахуванням першочергового спрямування на покриття планових видатків власних та кредитних ресурсів галузей господарства. Співвідношення між бюджетними коштами, власними і кредитними ресурсами у покритті планових затрат галузей народного господарства встановлювалися, виходячи з необхідності підвищення зацікавленості об'єднань, підприємств, установ та організацій у виконанні виробничо-фінансових завдань, зміцнення господарського розрахунку, максимальної концентрації внутрішньогосподарських резервів, а також доцільності забезпечення фінансування з бюджету переважно тих галузей господарства, які мали важливе народногосподарське значення.

Значний обсяг видатків на народне господарство був обумовлений необхідністю проведення індустріалізації, потребою модернізації промисловості республіки, оновлення основних фондів підприємств, належного рівня фінансування житлово-комунального господарства, підтримкою сільськогосподарського комплексу, підвищенням показника продуктивності праці. Так, при зростанні обсягу видатків державного бюджету Української РСР за період 1940-1990 років у 55 раз, обсяг видатків на народне господарство зріс у 172,2 рази. В розрізі п'ятирічних періодів темпи зростання видатків на народне господарство відповідно становили: 1951-1955 pp. – 178,6 відсотка, 1956-1960 pp. – 202,4 відсотка, 1961-1965 pp. – 29,4 відсотка, 1966-1970 pp. – 27,2 відсотка, 1971-1975 pp. – 32,7 відсотка, 1976-1980 pp. – 40,2 відсотка, 1981-1985 pp. – 31,9 відсотка, 1986-1990 pp. – 10,4 відсотка. Достатньо високі темпи зростання обсягу видатків на фінансування народного господарства у період 1951-1960 років пояснюється етапом післявоєнного та подальшого розвитку промисловості та сільського господарства республіки шляхом створенням нових підприємств,

переоснащення обладнання та устаткування на діючих, розвиток нових галузей промисловості, широкомасштабними програмами будівництва житла. За 10 років частка видатків на народне господарство збільшилась на 29,7 відсоткових пункти. Якщо у 1950 році на промисловість та будівництво у структурі видатків на народне господарство складали 5,9 відсотка, то у 1955 році – 31,1 відсотка, у 1960 році – 32,6 відсотка, згодом значення даного показника знизились до 26,4 відсотка у 1965 році, у 1975 році даний показник становив 21,1 відсотка, у 1985 році – 19,0 відсотків. Зменшення показника питомої ваги видатків на промисловість та будівництво у загальних видатках державного бюджету республіки, певним чином, було викликано зростанням обсягів асигнувань у промисловість із союзного бюджету, переведенням підприємств на нові умови фінансового планування та економічного стимулювання. Якщо у 1965 році 72,7 відсотка від прибутку підприємств спрямовувалось до бюджету та 27,3 відсотка залишалось у розпорядженні підприємства, то у 1975 році дане співвідношення суттєво змінилось – 57,9 відсотка прибутку підприємств спрямовувалось до бюджету та 42,1 відсотка залишалось у розпорядженні підприємства.

Вагомим джерелом розвитку сільського господарства республіки була його підтримка за рахунок прямого фінансування із державного бюджету, у тому числі в частині фінансування капіталовкладень, приросту нормативу оборотних коштів підприємств, комплектації обладнанням та устаткуванням державних сільськогосподарських підприємств, водовідведення та встановлення зрошувальних конструкцій. Слід зазначити, що найбільшу частку у видатках на сільське господарство становили видатки на капітальні вкладення, значення даного показника, знаходились в межах від 60 до 70 відсотків. Крім того, за рахунок бюджету здійснювалось відшкодування різниці цін на сільськогосподарську продукцію, техніку та устаткування, мінеральні добрива, комбікорми, що сприяло зростанню рівня доходності та посиленню економічної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Загалом, за 50 років (1940-1990 рр.) обсяг видатків на сільське господарство зріс у 20 раз. Значення показника частки видатків на сільське

господарство у загальних видатках державного бюджету Української РСР за період 1940-1990 років коливалось в межах від 3,5 відсотка у 1940 році до 9,6 відсотка у 1990 році, що свідчить про тенденцію зростання даного показника. Найвище значення приведенного показника зафіксовано у 1986 році та відповідно становило 17,1 відсотка. Показник частки видатків на сільське господарство у структурі видатків на народне господарство за аналізований період коливався від 21,7 відсотка у 1940 році до 19,4 відсотка у 1990 році.

Доволі значна роль у фінансуванні соціально-культурних заходів належала державному бюджету. Загальний обсяг видатків на дані цілі за період 1940-1990 років збільшився у 37 раз, у тому числі видатки на освіту зросли у 20,8 рази, видатки на охорону здоров'я та фізичну культуру – у 28,4 рази, видатки на соціальне забезпечення збільшились у 163,2 рази.

Значення питомої ваги видатків на освіту в загальних видатках бюджету коливалось від 43,1 відсотка у 1940 році до 16,3 відсотка у 1990 році. В структурі видатків на соціально-культурні заходи частка видатків на освіту знаходилась в межах від 62,2 відсотка у 1940 році до 34,9 відсотка у 1990 році. Потреба достатньо значних обсягів фінансування системи освіти у 1920-х-1950-х роках була зумовлена необхідністю зниження рівня не писемності, підвищення ступеню грамотності населення а також розбудовою системи навчальних закладів та їх післявоєнним відновленням, створенням їх матеріально-технічної бази, забезпечення достатнього обсягу підручників. Незважаючи на поступове зниження значень вищенаведених показників фінансування видатків на освіту було визначено пріоритетним напрямом бюджетної політики республіки, щорічно на освіту виділялось не менше ніж 7 відсотків від національного доходу країни. Крім прямого фінансування освіти з бюджету, виділялись значні обсяги фінансових ресурсів державними підприємствами та колгоспами, які згодом спрямовувались на будівництво нових шкіл, дитячих садків, зміцнення їх матеріально-технічної бази. Значні обсяги фінансування освіти були обумовлені виконанням положень статті 45 Конституції СРСР про право населення на безкоштовну освіту всіх видів. В радянський період було гарантовано обов'язкову середню освіту, діяла розвинута система професійно-технічних закладів, вищих навчальних

закладів. Пріоритетність розвитку системи освіти та науки створювала сприятливі умови для формування висококваліфікованих спеціалістів для галузей народного господарства, позитивно впливала на зростання продуктивності праці.

Статтею 42 Конституції СРСР було передбачено право населення на безкоштовну медицину, що потребувало значних вкладень держави у галузь охорони здоров'я. Так, питома вага видатків на охорону здоров'я та фізичну культуру в видатковій частині державного бюджету коливалась від 19,8 відсотка у 1940 році до 10,2 відсотка у 1990 році. Середньозважений показник за наведений період становить 12,3 відсотка. Значення частки видатків на охорону здоров'я та фізичну культуру знаходилося в межах від 28,5 до 21,9 відсотка. Разом з тим, необхідно відзначати, що одночасно із фінансуванням системи охорони здоров'я із державного бюджету республіки, також здійснювалось часткове фінансування галузі із союзного бюджету а також за рахунок відрахувань державних підприємств, колгоспів та радгоспів. За рахунок видатків державного бюджету Української РСР здійснювалось фінансування спеціальних закладів республіканського значення, а за рахунок союзного бюджету – закладів охорони здоров'я союзного значення та медично-санітарних закладів галузі залізничного транспорту.

Вагомою складовою видатків на соціально культурні заходи є видатки на соціальне забезпечення, питома вага яких коливалась від 9,3 відсотка у 1940 році до 41,0 відсотка у 1990 році. Значення показника частки видатків на соціальне забезпечення у загальних видатках державного бюджету УРСР знаходилося в межах від 6,5 відсотка у 1940 році до 19,2 відсотка. Зазначене свідчить про зростаючу роль видатків на соціальне забезпечення у загальній структурі видатків державного бюджету. Основними складовими видатків на соціальне забезпечення були пенсії, допомоги, санітарно-курортне обслуговування населення, утримання будинків-інтернатів, будинків престарілих, тощо.

Як зазначалось, пріоритетним напрямом бюджетної політики союзних республік та Радянського Союзу у цілому на початковому етапі становлення

бюджетної системи було мінімізація розмірів бюджетного дефіциту, а згодом перевиконання доходної частини бюджету над видатковою. Розпочинаючи з 1930-х років державний бюджет Української РСР щорічно виконувався із профіцитом.

На основі даних таблиці можна дійти висновку, що у бюджеті Української РСР протягом 1933–1990 років обсяг доходів щорічно перевищував обсяг його видатків, показник питомої ваги профіциту у доходній частині бюджету коливалася у межах від 0,3 відсотка у 1960 році до 8,4 відсотка у 1937 році. Необхідно також відзначити, що у воєнні та післявоєнні роки доходи державного бюджету перевищували його видатки. Усереднене значення частки профіциту доходах державного бюджету УРСР за період 1976–1990 років становило 1,92 відсотка, у видатках – 1,97 відсотка відповідно. Однак, незважаючи на щорічне перевищення доходної над видатковою частиною державного бюджету УРСР, у процесі його виконання, виникали певні труднощі із досягненням запланованих показників бюджетних надходжень, особливо це стосувалось кінця 1980-х років. Так, у 1987 році з'являється новий вид доходів державного бюджету – «доходи, які необхідно вишукати в процесі виконання бюджету». Розмір таких доходів у 1987 році становив – 364 млн. крб., у 1988 р. – 812 млн. крб. [74, с.179]. Цілком очевидно, що потреба в пошуку доходів у процесі виконання бюджету пов'язана із завищенням прогностичних показників бюджетних надходжень, економічними трансформаціями та розбалансуванням бюджету.

У 1990 році державний бюджет Української РСР був затверджений із дефіцитом у сумі 1,8 млрд. крб., однак, слід зауважити, що за підсумками року бюджет був виконаний із профіцитом у сумі 1344 млн. крб., питома вага профіциту у доходах державного бюджету становила 3,0%, у видатках – 3,1% відповідно.

Метод покриття дефіциту бюджету за рахунок доходів, які потрібно були знайти в процесі виконання бюджету, що мав місце у кінці 1980-х років, повністю не вирішував проблеми збалансування бюджету. Можна дійти висновку, що використання бюджетного дефіциту як складової бюджетного регулювання в Українській РСР, в повній мірі, досягнуто не було. Натомість,

профіцит бюджету розглядався як індикатор стійкості бюджетної та фінансової системи країни в цілому. Тому, виконання бюджету з перевищенням доходної частини над видатковою було одним із пріоритетних завдань бюджетної політики республіки.

2.2. Бюджетна система як вагома складова системи державних фінансів

Бюджетна система України – це сукупність державного бюджету і місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права. Бюджетна система України складається з державного бюджету й місцевих бюджетів.

Для виконання своїх функцій держава повинна мати достатні грошові фонди. Найбільш централізованим грошовим фондом держави є державний бюджет – централізований фонд фінансових ресурсів держави, що використовується з метою виконання покладених на неї функцій; він перебуває в розпорядженні центральних органів влади і застосовується для фінансування загальнодержавних заходів. У державному бюджеті концентрується більша частина ВВП. Він відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування усіх складових частин господарського механізму, у визначенні балансових зв'язків усіх цінносних показників соціально-економічного розвитку.

Державний бюджет складається з двох взаємозалежних і взаємодоповнюючих один одну частин: доходної і видаткової. Дохідна частина показує джерела надходження коштів для фінансування діяльності держави. Видаткова частина показує, куди будуть направлятися акумульовані державою засоби.

Доходи державного бюджету – це частина централізованих фінансових ресурсів держави, які врегульовані відповідними нормативними актами і необхідні для виконання її функцій. Доходи бюджету відображають

економічні відносини держави з підприємствами, установами, організаціями, фізичними особами, які виникають у процесі стягнення бюджетних платежів.

Видатки державного бюджету – це витрати держави на загальнодержавному рівні, які необхідні для виконання державою її функцій. Ці витрати виражають економічні відносини, на основі яких здійснюється використання централізованих коштів за напрямками, визначеними законом.

У 2009 році економіка України зазнала суттєвих змін. Кризові явища в банківській системі призвели до відтоку значних ресурсів, їх дефіциту, а також зростання вартості кредитів та скорочення кредитування. Через це уряд виконав невластиву йому функцію із врятування банків та спрямував бюджетні кошти на підтримку банківського сектору, але для того, щоб не допустити різкого зниження добробуту населення особлива увага у бюджетній політиці уряду була приділена саме соціальним видаткам [9, с.3].

Бюджетна система України постійно розвивається та удосконалюється і на сьогодні має практично сформований механізм для здійснення бюджетного регулювання, спрямованого на підвищення рівня соціально-економічного розвитку України. Разом з тим певні позитивні результати не дають підстав для висновку про радикальні зрушення у фінансово-бюджетній сфері, в якій ще залишається низка нерозв'язаних проблем. Починаючи з 1990 року стан державного бюджету почав критично погіршуватися, дефіцит українського державного бюджету до тепер має постійну тенденцію до росту. Економічна криза, якою характеризується сьогоднішній стан економіки України, деформує систему податків, а відповідно і систему бюджетів, тому сьогоднішні тенденції в сфері державних фінансів характеризуються наростанням бюджетної кризи; незбалансованість державних доходів і витрат пов'язана, головним чином, з падінням обсягів виробництва і його ефективності, збільшенням витрат на соціальні програми і з розширенням різних соціальних пільг, а також з недосконалістю податкової системи, що дозволяє платникам податків вишукувати лазівки для ухиляння від сплати податків. У цілому бюджетна політика не відповідає достатньою мірою

стратегічним завданням економічного і соціального розвитку держави. З огляду на це існує потреба у посиленні науково обгрунтованого перспективного бюджетного прогнозування й планування та створення теоретичних основ системи бюджетного регулювання, що підвищить якісний рівень функціонування бюджетної системи як одного з основних інструментів державного регулювання економічного розвитку. Використання інституційного підходу сприятиме прискоренню трансформаційних перетворень у сфері державних фінансів.

Загальна сума доходів зведеного бюджету України за 2018 рік становила 1184,3 млрд. грн., що на 167,3 млрд. грн., або на 16,5 відсотка більше ніж за 2017 рік. Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становила 83,3 відсотка, неподаткових надходжень – 16,3 відсотка.

Найбільшу питому вагу серед податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до зведеного бюджету України становили такі надходження: податок на додану вартість – 31,6 відсотка; податок та збір на доходи фізичних осіб – 19,4 відсотка; акцизний податок – 11,2 відсотка; податок на прибуток підприємств – 9,0 відсотків.

Найбільшу питому вагу в загальному обсязі надходжень до Державного бюджету України становили податкові надходження – 81,2 відсотка, з них: податок на додану вартість – 40,4 відсотка; акцизний податок – 12,8 відсотка; податок на прибуток підприємств – 10,4 відсотка; податок та збір на доходи фізичних осіб – 9,9 відсотка. Неподаткові надходження становили 17,7 відсотка від загальної суми доходів державного бюджету, серед яких: власні надходження бюджетних установ – 5 відсотків; кошти, що перераховуються НБУ – 4,8 відсотка; частина чистого прибутку (доходу) державних або комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до відповідного бюджету, та дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки) господарських товариств, у статутних капіталах яких є державна або комунальна власність – 4,3 відсотка; від продажу 4G ліцензій – 0,9 відсотка.

Власні надходження бюджетних установ за 2018 рік становили 46,7 млрд. грн., що становить 49,4 відсотка від загального обсягу надходжень до спеціального фонду державного бюджету. Проти 2017 року надходження зросли на 11,0 млрд. грн., або на 30,8 відсотка.

Загальна сума касових видатків Зведеного бюджету України за 2018 рік становила 1250,2 млрд. грн., що на 18,3 відсотка, або на 193,2 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік. У структурі видатків зведеного бюджету України найбільші частки припадають на соціальний захист та соціальне забезпечення (24,7 відсотка), на освіту (16,8 відсотка), на економічну діяльність (11,3 відсотка), на громадський порядок, безпеку та судову владу (9,4 відсотків), на обслуговування боргу (9,3 відсотка), та на охорону здоров'я (9,3 відсотка). Касові видатки Державного бюджету України за 2018 рік становили 985,8 млрд. грн., що на 17,4 відсотка, або на 146,4 млрд. грн. більше ніж за 2017 рік.

Найбільшу питому вагу серед видатків в загальному обсязі Державного бюджету України становили такі: міжбюджетні трансферти – 30,3 відсотка; соціальний захист та соціальне забезпечення – 16,6 відсотка; громадський порядок, безпека та судова влада – 11,9 відсотка; обслуговування боргу – 11,7 відсотка; оборона – 9,8 відсотка.

Зведений бюджет за 2018 рік виконано із дефіцитом у сумі 67,8 млрд. гривень. За 2018 рік державний бюджет було виконано із дефіцитом у сумі 59,2 млрд. грн., в т.ч. загальний фонд – із дефіцитом у сумі 45,1 млрд. грн. проти запланованого на цей період дефіциту у сумі 58 млрд. гривень. У 2018 році погашення основної суми боргу державного бюджету становило 234,5 млрд. гривень. Погашення внутрішнього боргу дорівнювало 166,9 млрд. грн., зовнішнього боргу – 67,6 млрд. гривень.

Державні запозичення на фінансування дефіциту державного бюджету у 2018 році становили 277,5 млрд. гривень. На внутрішньому ринку було залучено 174,2 млрд. гривень, від зовнішніх джерел надійшло 103,2 млрд. гривень.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Шляхи удосконалення бюджетного процесу

Відомо, що в ринкових умовах бюджет є основним інструментом державного регулювання всіх соціально-економічних процесів у країні. Тому головне питання, яке стоїть сьогодні перед нашим суспільством, – це засади ведення фінансового господарства держави, її бюджетний устрій та бюджетний процес. Нині в Україні існує ціла низка бюджетних проблем, без розв’язання яких неможливо говорити про фінансову стабілізацію. Зупинимось спочатку на проблемах впливу політичної сфери на бюджетний процес. Вітчизняному середовищу творення бюджету, порівняно з традиційно демократичними країнами, притаманні значні особливості. Вплив політичної сфери має поглиблену деструктивну дію, набирає специфічних форм. Однією з характерних ознак є значна роздрібненість політичних сил. На думку Ш. Бланкарта, саме це сприяє надмірному використанню позикових фінансів: «Чітка тенденція до збільшення державного боргу проявляється в тих країнах, політична система яких характеризується наявністю значної кількості партій у парламенті та коаліційному уряду».

Однією із найскладніших проблем бюджетного процесу є систематичне порушення бюджетної дисципліни. Аналізуючи окремі стадії бюджетного процесу в Україні (підготовка проекту бюджету, розгляд та ухвалення проекту бюджету Верховною Радою України) упродовж останніх років, можна констатувати факт хронічної несвоечасності дій органів державної влади. Слід зазначити, що в роки, коли Державний бюджет був прийнятий своєчасно, в країні досягалися найвищі темпи зростання ВВП.

Подання проекту Державного бюджету до парламенту відбувалося вчасно, згідно з Бюджетним кодексом. Значний розрив між датою подання та датою реєстрації проекту бюджету обумовлюється дією низки інституційних

кон'юнктурних чинників, а саме: політичною нестабільністю, відсутністю політичного консенсусу між впливовими партіями, лобіювання інтересів промислово-фінансовими групами, відстоюванням інтересів представниками державної влади тощо. Через брак повної інформації надзвичайно важко оцінити наслідки такого впливу, адже результати та розрахунки запропонованих показників для громадськості не наводяться. В результаті за 1992-2014 рр. 13 разів було порушено терміни реєстрації відповідного законопроекту. Бюджет на 2015 рік було внесено без звіту про виконання бюджету 2014 року, громадського обговорення та необхідних консультацій, навіть без пояснювальної записки та макроекономічного прогнозу.

Важливою вадою бюджетного процесу в Україні, що виникає на стадії прийняття і виконання, є його недостатня прозорість. У 2015 р. перший крок щодо підвищення відкритості, прозорості та публічності бюджетного процесу було здійснено шляхом прийняття Закону України «Про відкритість використання публічних коштів». Однак, введення цього Закону в дію відкладається на півроку. Крім того, замість прозорості маємо парадоксальну ситуацію: відповідно до змін Бюджетного кодексу, виключно Мінфін зобов'язується публікувати інформацію від місячних до річних показників виконання бюджету. З січня 2015 р. Державне казначейство України припинило розміщення на своєму офіційному сайті відповідну інформацію, а Мінфін публікує ці дані із запізненням на місяць, що не дозволяє оперативно оцінювати поточний стан публічних фінансів. Відсутність інформації щодо відповідності планових показників фактичним, не дає можливості оцінити ефективність бюджетного планування та виконання бюджету.

Традиційно в Україні виконання державного бюджету здійснюється в умовах чинності неоднозначних і суперечливих правових норм різних законів, які регулюють тотожні бюджетні відносини, постійної зміни протягом бюджетного року чинних правових норм, на яких ґрунтуються показники державного бюджету.

Бюджет кожного року від початку і до кінця є новим документом, що був складений за умов поточної реальності, не враховуючи стратегії розвитку держави. Як результат, фінансова-бюджетна і соціальна економічна стратегії держави розвиваються паралельними шляхами, замість необхідного симбіозу. Держава фактично не має можливостей для проведення антициклічної політики, тобто балансування дефіцитними і профіцитними бюджетами залежно від фази економічного циклу.

Аналіз звітів про виконання державних бюджетів за попередні роки засвідчує, що експерти Рахункової палати неодноразово наголошували про невідповідність практики державного прогнозування, яка унеможливорює надання економічним агентам чітких макроекономічних орієнтирів, що не сприяє ефективній економічній діяльності.

До основних проблем на етапі виконання бюджету слід віднести наступні проблеми: значна дефіцитність бюджетів та їх фінансування, суттєвий рівень Державного боргу і складність його обслуговування, невизначеність програмно-цільового методу формування бюджету. Одна з суттєвих причин дефіцитності бюджету – це незабезпечення виконання планових показників, які не завжди відповідають економічним тенденціям, а видатки значно перевищують можливості акумулювання коштів. Тому виникає постійна причина пошуку додаткових джерел фінансування. Потребує перегляду структура видатків та корегування її відповідно до напрямів стратегічного розвитку держави. Напрямами врегулювання цих питань є оптимізація видатків на державне управління та вдосконалення планування і виконання бюджетних програм з урахування, насамперед, досвіду країн ЄС.

Також існує ряд проблем з контролем за рухом грошових коштів, а саме: неефективне використання коштів бюджету; відсутність ефективного контролю за реалізацією бюджетних програм. Постає питання і з визначенням ефективності вкладених бюджетних коштів. Це вимагає вирішення питань з посиленням контролю за цільовим використанням

бюджетних коштів, а також посилення відповідальності за виявлені порушення за їх використання.

Отже, бюджетна реформа є об'єктивною потребою сьогодення. Верховна рада внесла низку прогресивних змін до законодавчих актів, які є запорукою створення нової бюджетної системи. Основна мета змін до Бюджетного кодексу України – запровадити нову модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів та міжбюджетних відносин. Разом з Бюджетним кодексом змін зазнали також і Податковий кодекс України та багато інших законів.

В основі змін до Бюджетного кодексу України - децентралізація влади і суттєве розширення повноважень територіальних громад, що передбачає перерозподіл завдань, повноважень і ресурсів на національному, регіональному та місцевому рівнях, підвищення фінансової самостійності місцевих бюджетів. При розробці механізмів децентралізації за основу взятий досвід Польщі.

Розглянемо більш детально головні напрями змін, які стосуються підвищення ефективності бюджетного процесу.

1. Бюджетна та фінансова самостійність місцевих бюджетів:

- самостійне формування місцевих бюджетів на основі закріплених стабільних дохідних джерел і видаткових повноважень та основних параметрів, визначених у проекті державного бюджету, поданому Урядом до Парламенту до 15 вересня року, що передуює плановому.

- незалежне від термінів прийняття державного бюджету формування та затвердження місцевих бюджетів — до 25 грудня року, що передуює плановому;

- спрощення процедури надання місцевих гарантій та здійснення місцевих запозичень від міжнародних фінансових організацій;

- надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення усім містам обласного значення;

- надання права самостійного вибору установи (в органах Казначейства чи установах державних банків) з обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ;
 - самостійне регулювання ставок податків на нерухомість та землю та надання пільг по їх сплаті;
 - встановлення єдиних нормативів відрахувань загальнодержавних податків (податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток підприємств) за кожною ланкою бюджету;
 - відміна індикативного планування Мінфіном показників місцевих бюджетів та доведення їх до місцевих бюджетів;
 - формування єдиного кошика доходів загального фонду та розширення його джерел;
 - заміна системи балансування доходів і видатків місцевих бюджетів принципово новою системою вирівнювання податкоспроможності територій та запровадження: базової дотації – для підвищення фіскальної спроможності місцевих бюджетів; реверсної дотації – для вирівнювання фіскальної податкоспроможності територій.
2. Закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел доходів та розширення дохідної бази місцевих бюджетів.
 3. Новий механізм бюджетного регулювання та вирівнювання. Суттєва новація вирівнювання бюджету не за видатками, а за доходами (як у багатьох країнах), що значно стимулює регіони до нарощення доходів.
 4. Нова трансфертна політика для посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики у відповідних галузях.
 5. Децентралізація видаткових повноважень та чіткий розподіл компетенцій, сформований за принципом субсидіарності.
 6. Поява нових учасників бюджетного процесу – територіальних громад. Громади, об'єднані відповідно до критеріїв, визначених Законом про добровільне об'єднання територіальних громад, матимуть такі ж

повноваження, як міста обласного значення. Територіальні громади, які об'єднуються до 15 жовтня року, що передує плановому, зможуть перейти на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом починаючи з планового бюджетного періоду. Однак, органи місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися, позбавляються права на виконання делегованих державою повноважень.

7. Невикористані субсидії та субвенції залишатимуться в розпорядженні місцевого бюджету і можуть бути використані у наступному році. Таким чином відтепер місцеві громади зможуть плавніше планувати деякі видатки свої бюджетів, особливо капітальні.

8. Кошти «фонду регіонального розвитку» мають бути розподілені не пізніше, ніж через 3 місяці після прийняття Державного бюджету (таким чином, у місцевих органів влади буде достатньо часу на їх використання). Місцеві органи влади повинні будуть фінансувати 10% витрат на ці проекти, що, можливо, підвищить якість розроблюваних ними проектів. Мінрегіоном вже розроблено окремий Порядок підготовки, оцінки та відбору інвестиційних програм і проектів регіонального розвитку, що можуть реалізуватися за рахунок коштів Державного фонду регіонального розвитку, а також Порядок використання таких коштів у 2015 році.

9. Введені деякі передумови для середньострокового (трьохрічного) бюджетного планування. У рамках бюджетного процесу НБУ буде надавати трирічний прогноз «показників валютно-курсової політики». При цьому існує певна невідповідність стосовно того, що Мінекономрозвитку повинен надавати тільки однорічний макроекономічний прогноз.

10. Відповідно до внесених змін у Бюджетний кодекс, відбулося посилення відповідальності головних розпорядників бюджетних коштів у частині формування паспортів бюджетних програм та запровадження форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку для збору інформації, необхідної для підтвердження результативних показників бюджетних програм.

11. На вимогу Світового банку розроблені заходи для створення ефективної і прозорої системи управління державними інвестиціями. Зміни направлені на подолання кількох проблем: по-перше, поганого планування й непрозорості процесу відбору проектів, які фінансуються за рахунок капітальних вкладень; по-друге, розподілу бюджетних коштів у ручному режимі; по-третє, фрагментарного й нестабільного фінансування.

12. Закони України або їх окремі положення, які впливають на показники бюджету (зменшують надходження бюджету та/або збільшують витрати бюджету) і приймаються: не пізніше 15 липня року, що передуює плановому, вводяться в дію не раніше початку планового бюджетного періоду; після 15 липня року, що передуює плановому, вводяться в дію не раніше початку бюджетного періоду, що настає за плановим.

Проект закону про Державний бюджет України підлягає обов'язковій публікації в газеті "Урядовий кур'єр" не пізніше ніж через сім днів після його подання Верховній Раді України.

Інформація про мету, завдання та очікувані результати, яких передбачається досягти при виконанні бюджетних програм, розміщується кожним головним розпорядником коштів державного бюджету на своєму офіційному сайті не пізніше ніж через сім днів після подання Верховній Раді України проекту закону про Державний бюджет України.

Прийняті зміни можуть стати відправною точкою для правильної реформи децентралізації.

Не зважаючи на початок реформування, проблеми присутні на кожній стадії бюджетного процесу. Кінцевим критерієм успіху просування шляхом реформ має бути ті можливості, які економіка надає для зростання виробництва.

Реформа в сфері децентралізації буде успішною тільки в разі виведення із тіні основних надходжень бюджетів, стимулювання економічної активності. Фінансова децентралізація повинна передбачати одночасно як реальне право кожної території проводити власну соціально-економічну

політику, яка б враховувала інтереси мешканців певної адміністративно-територіальної одиниці та мала на меті ефективне використання місцевих ресурсів, так і забезпечувати виконання загальнодержавних функцій та завдань органами місцевого самоврядування без протиставлення загальнодержавних та регіональних інтересів.

3.2. Пріоритетні напрями розвитку системи державних фінансів

Стратегічною метою розвитку України є побудова сильної та сучасної європейської демократичної держави з потужною економікою для забезпечення гідного життя кожного громадянина.

У нашій державі нерозв'язані проблеми накопичувалися десятиріччями. Не підкріплена економічним розвитком “соціалізація” бюджету тільки тимчасово вирішувала завдання покращення добробуту громадян, оскільки вона не базувалася на адекватному збільшенні обсягів виробництва і підвищенні рівня продуктивності праці. При цьому довгий час не проводилися реформи, спрямовані на усунення структурних диспропорцій.

При цьому економічне зростання в Україні відбувалося повільно, на що впливали, зокрема, наслідки продовження військового конфлікту на сході країни, тимчасового припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення у межах Донецької та Луганської областей, крім вантажів, що мають гуманітарний характер (рішення Ради національної безпеки і оборони введене в дію Указом Президента України 15 березня 2017 року).-

У 2017 році промислове виробництво зросло на 0,4 відсотка порівняно з 2016 роком, у тому числі переробна промисловість – на 4,8 відсотка. Виробництво будівельної продукції зросло на 26,3 відсотка, обсяг вантажообороту – на 5,9 відсотка.

Виробництво сільськогосподарської продукції в 2017 році скоротилося на 2,2 відсотка, що обумовлено залежністю цієї галузі від погодних умов та кон'юнктури світового ринку зернових, а також високою порівняльною базою 2016 року.

В цілому за даними Держстату реальний ВВП у 2017 році зріс на 2,5 відсотка. Номінальний ВВП становив 2 982,9 млрд. гривень.

Позитивно на розвиток економіки у 2017 році вплинуло збереження стабільності на валютному ринку та стриманих (близьких до 2016 року) темпів зростання внутрішніх цін.

Так, за даними Держстату споживчі ціни у грудні зросли на 13,7 відсотка порівняно з груднем 2016 року, у річному вимірі індекс споживчих цін зріс на 14,4 відсотка порівняно із 2016 роком.

Поряд з цим, темпи зростання цін виробників у вимірі грудень 2017 року до грудня 2016 року більше ніж удвічі зменшилися порівняно з 2016 роком (16,5 відсотка зростання цін виробників порівняно з 35,7 відсотка у 2016 році), що дає підстави говорити про подальше поступове зниження темпів інфляції.

Разом з тим, на економічний розвиток країни позитивно вплинуло подальше зростання приватного споживання та інвестицій, а також активізація зовнішнього попиту на фоні сприятливої кон'юнктури на світових товарних ринках.

У 2017 році підприємствами та організаціями освоєно капітальних інвестицій на суму 448,5 млрд. грн., що на 22,1 відсотка перевищило їх обсяг порівняно з 2016 роком. При цьому поступово збільшувалась частка капітальних інвестицій за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів – з 10 відсотків за 2016 рік до 12,7 відсотка у 2017 році.

Чистий притік прямих іноземних інвестицій за 2017 рік становив 2,6 млрд. дол. США (за даними Національного банку України).

Сальдо фінансових результатів підприємств до оподаткування у 2017 році становило 287,8 млрд. грн. порівняно з "-22,2" млрд. грн. у

2016 році. Загалом у 2017 році підприємствами отримано прибутку у сумі 673,9 млрд. грн., що на 28,7 відсотка більше, ніж у 2016 році.

У 2017 році продовжувалось розширення внутрішнього споживчого попиту завдяки збільшенню заробітних плат в економіці, в тому числі підвищення мінімальної заробітної плати з 1 січня 2017 року до 3 200 гривень проти 1 600 гривень на кінець 2016 року. Обсяг роздрібної торгівлі у 2017 році до 2016 року зріс на 6,5 відсотка.

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за 2017 рік зросла порівняно з 2016 роком на 37,1 відсотка та становила 7 104 гривень, що у 2,2 раза вище рівня мінімальної заробітної плати. Реальна заробітна плата у 2017 році зросла на 19,1 відсотка до 2016 року.

У 2017 році економічне зростання підтримувалось не лише внутрішнім попитом, а й зовнішнім. Цінова кон'юнктура на ключових для нашої країни товарних ринках залишалася сприятливою, а освоєння нових ринків збуту для українських товарів частково компенсувало негативні наслідки припинення торгівлі з неконтрольованими територіями та захоплення низки підприємств на них.

Так, за даними Національного банку України, експорт товарів за 2017 рік збільшився на 18,3 відсотка до 39,7 млрд. дол. США за рахунок: мінеральних продуктів – на 47,1 відсотка; чорних й кольорових металів та виробів з них – на 22,1 відсотка; продовольчих товарів та сировини для їх виробництва – на 16,3 відсотка.

У 2017 році також продовжилась тенденція до зміни географічної структури українського експорту на користь збільшення обсягів експорту товарів до країн ЄС, який зріс на 32 відсотки порівняно з 2016 роком, питома вага якого становила 35,6 відсотка в загальному обсязі.

У цілому, незважаючи на складні умови для економіки України, в першу чергу, пов'язані з військовим конфліктом на сході країни та тимчасовим припиненням переміщення товарів через лінію зіткнення, в 2017 році тривало зростання вітчизняної економіки.

У 2018 році вітчизняна економіка функціонує під впливом ряду зовнішніх та внутрішніх чинників. Так, цьогоріч позитивно впливають на вітчизняну економіку сприятлива цінова кон'юнктура на ключових світових товарних ринках вітчизняного експорту (зокрема, ринку чорних металів, пшениці та кукурудзи), розширення торговельного співробітництва з країнами ЄС, зростання економік основних торговельних партнерів України.

У 2018 році економіка України продовжила зростати на тлі подальшого розширення внутрішнього попиту та розширення зовнішньоекономічної діяльності. Як результат, промислове виробництво у січні-липні 2018 року збільшилось на 2,6 відсотка, у тому числі переробна промисловість зросла на 2,4 відсотка. Найбільше зростання у переробній промисловості спостерігалось у хімічному виробництві – на 33,8 відсотка, машинобудуванні – на 5,7 відсотка та у металургії – на 2,4 відсотка.

У сільському господарстві після зростання на 11,4 відсотка у I півріччі 2018 року, в основному за рахунок збільшення обсягів виробництва рослинницької продукції у 1,8 раза завдяки "часового зсуву" періоду збиральної кампанії ранніх сортів зернових, за підсумком січня-липня відбулося скорочення обсягів сільськогосподарської продукції на 1 відсоток внаслідок дії у липні тимчасового фактору (призупинення збиральної кампанії в окремих регіонах через тривалі дощові погодні умови).

Також у січні-липні 2018 року спостерігалось збільшення обсягів виконання будівельних робіт – на 6,3 відсотка за рахунок зростання будівництва інженерних споруд – на 12,7 відсотка на фоні високої бази порівняння відповідного періоду 2017 року (зростання індексу будівельної продукції на 29,1 відсотка у січні-липні 2017 року).

У січні-липні 2018 року вантажооборот скоротився на 1,7 відсотка, в першу чергу, внаслідок скорочення транзиту газу на 4,2 відсотка через негативну дію зовнішнього фактору – переорієнтацію транзиту природного газу до країн ЄС газопроводом "Північний потік" (з жовтня 2017 року), а також дії припинення переміщення вантажів через лінію зіткнення (з березня

2017 року). При цьому пасажирооборот зріс – на 5,3 відсотка, в основному за рахунок авіаційного виду транспорту – на 23,4 відсотка.

Упродовж січня-липня 2018 року позитивна динаміка спостерігалась також у внутрішній торгівлі, зокрема, оборот роздрібної торгівлі зріс на 6 відсотків, оптова торгівля збільшилась на 5 відсотків.

В цілому, у 2018 році триває тенденція економічного зростання. Так, за попередніми даними Держстату, в I кварталі 2018 року зростання реального ВВП становило 3,1 відсотка, у II кварталі, за оперативною оцінкою Держстату, – 3,6 відсотка порівняно з відповідним періодом минулого року.

Зростаючий споживчий та інвестиційний попит, сприятлива зовнішня цінова кон'юнктура, покращення ділових очікувань і запуск масштабних державних інвестиційних проектів забезпечили збільшення капітальних інвестицій у 2018 році.

У I півріччі 2018 року підприємствами та організаціями освоєно (використано) капітальних інвестицій на суму 206,9 млрд. грн., що на 26,5 відсотка перевищило їх обсяг порівняно з I півріччям 2017 року. Найбільше зростання було зафіксоване у наступних видах економічної діяльності: інформація та телекомунікації – на 64,9 відсотка, транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність – на 61,1 відсотка, фінансова та страхова діяльність – на 47 відсотків, оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – на 46,4 відсотка. Значними темпами зросли обсяги капітальних інвестицій також у промисловість – на 34,4 відсотка. Частка капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків та інших позик зросла з 5,2 відсотка за I півріччя 2017 року до 7,5 відсотка у I півріччі 2018 року, коштів державного та місцевих бюджетів зросла на 0,1 відсоткового пункту порівняно з минулорічним періодом та становила 6,9 відсотка. При цьому основним джерелом капітальних інвестицій залишаються власні кошти підприємств та організацій, частка яких становила 75,4 відсотка від загального обсягу у січні-червні 2018 року порівняно з 74,3 відсотка у січні-червні 2017 року.

У регіональному розрізі за I півріччя 2018 року обсяг освоєних (використаних) капітальних інвестицій у м. Києві становив 75 млрд. грн., що на 44,2 відсотка більше порівняно з I півріччям 2017 року, у Дніпропетровській області – 22,1 млрд. грн. (збільшилися на 35,2 відсотка), у Київській області 14 млрд. грн. (зросли на 9,6 відсотка).

У 2018 році збереглося позитивне сальдо прямих іноземних інвестицій. Так, за даними Національного банку України, чистий притік прямих іноземних інвестицій за січень-липень 2018 року становив 1,3 млрд. дол. США.

За січень-червень 2018 року позитивне сальдо фінансових результатів до оподаткування підприємств склало 189,8 млрд. грн. (у січні-червні 2017 року – 186,3 млрд. гривень). Загалом у I півріччі 2018 року підприємствами отримано прибутку у сумі 289,7 млрд. грн., що на 7,3 відсотка більше відповідного періоду минулого року. Також зменшилась частка збиткових підприємств до 28,3 відсотка у січні-червні 2018 року з 31,2 відсотка у січні-червні 2017 року.

Стійке зростання споживчого попиту підтримувалося підвищенням заробітних плат і пенсій, а також поліпшенням споживчих настроїв населення.

Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за січень-липень 2018 року зросла порівняно з відповідним періодом 2017 року на 26 відсотків та становила 8490 гривень, що у 2,3 раза вище рівня мінімальної заробітної плати (3723 гривні).

Підвищення мінімальної заробітної плати з 1 січня 2018 року на фоні покращення фінансового стану підприємств на тлі зменшення інфляційного тиску призвело до зростання реальної заробітної плати на 12,4 відсотка за січень-липень 2018 року.

Наявний дохід, який може бути використаний населенням на придбання товарів та послуг, у I кварталі 2018 року порівняно з відповідним періодом 2017 року збільшився на 25,2 відсотка і становив

481,6 млрд. гривень. Реальний наявний дохід у I кварталі 2018 року, визначений з урахуванням цінового фактору, збільшився на 10 відсотків відносно відповідного періоду 2017 року.

За даними Держстату за січень-серпень 2018 року індекс споживчих цін зріс на 11,7 відсотка (до січня-серпня 2017 року), у серпні 2018 року порівняно з груднем 2017 року споживчі ціни зросли на 3,6 відсотка.

При цьому найбільшого зростання у серпні 2018 року порівняно з груднем 2017 року зазнали ціни на утримання будинків та прибудинкових територій (на 20 відсотків) внаслідок збільшення адміністративно регульованих тарифів на житлово-комунальні послуги; на транспортні послуги (на 18,3 відсотка) в основному через подорожчання тарифів на проїзд; на водопостачання та каналізацію у деяких містах (на 10,2 відсотка та 10,5 відсотка відповідно). Також зросли ціни на алкогольні напої та тютюнові вироби (на 12 відсотків) через підвищення акцизів; на хліб (на 9,1 відсотка) внаслідок сезонного подорожчання виробів із зернових. Зниження зазнали ціни на яйця – на 21,5 відсотка, на одяг і взуття – на 5,6 відсотка та на овочі і фрукти – на 6,2 відсотка і 5,6 відсотка відповідно.

Якщо споживчі ціни порівнювати з попередніми місяцями поточного року, то в травні, червні та серпні 2018 року споживчі ціни не мінялися, а у липні спостерігалось навіть зниження цін на 0,7 відсотка, що в основному пояснюється сезонним здешевленням цін на продукти харчування, найбільше – на овочі, фрукти та яйця.

Індекс цін виробників за січень-серпень 2018 року зріс на 17,9 відсотка у річному вимірі до січня-серпня 2017 року, у серпні цього року зростання цього показника дорівнювало 11,1 відсотка у вимірі до грудня 2017 року.

Зокрема, у серпні 2018 року порівняно з груднем 2017 року найбільше зросли ціни у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 30,3 відсотка, у добуванні сирої нафти та природного газу – на 4,8 відсотка. У переробній промисловості ціни збільшились на 5,8 відсотка, у тому числі у машинобудуванні на 10,9 відсотка, у виробництві хліба,

хлібобулочних і борошняних виробів на 7,7 відсотка. Однак у добуванні металевих руд ціни знизились на 8,6 відсотка.

За даними Національного банку України протягом поточного року обмінний курс гривні до долара США залишався відносно стабільним з сезонними коливаннями – 26,8 гривень за долар США у середньому за січень-серпень 2018 року, у серпні 2018 року середній за місяць офіційний курс гривні склав 27,5 гривень за долар США.

Зовнішні умови для української економіки залишалися сприятливими завдяки зростанню світової економіки та позитивній ціновій кон'юктурі на світових товарних ринках, що позначилося і на динаміці експорту товарів в поточному році.

Так, за попередніми даними Національного банку України, у січні-липні 2018 року експорт товарів збільшився на 11,8 відсотка до 24,5 млрд. дол. США за рахунок: чорних і кольорових металів та виробів з них – на 30,6 відсотка; продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості на 30,1 відсотка; деревини та виробів з неї – на 29,6 відсотка; машин, устаткування, транспортних засобів та приладів – на 9,7 відсотка. Скорочення відбулось лише у групі продовольчі товари та сировина для їх виробництва – на 0,6 відсотка.

У структурі експорту товарів найбільшу частку склали продукція АПК і харчової промисловості та продукція металургійного комплексу (39,9 відсотка та 28,8 відсотка відповідно).

Водночас поживлення внутрішнього попиту, насамперед, інвестиційного, призвело до прискорення зростання імпорту товарів.

За січень-липень 2018 року імпорт товарів зріс на 15,6 відсотка до 30,5 млрд. дол. США, за всіма товарними групами, в тому числі: продовольчі товари та сировина для їх виробництва – на 24,3 відсотка; чорних і кольорових металів та виробів з них на 20 відсотків; машин, устаткування, транспортних засобів і приладів – на 14,3 відсотка; продукції хімічної та

пов'язаних з нею галузей промисловості – на 13,4 відсотка; мінеральних продуктів – на 12 відсотків.

За попередніми даними Національного банку України, найбільше за січень-липень 2018 року в номінальному вимірі зріс експорт товарів до країн ЄС на 1,3 млрд. дол. США, або на 17,4 відсотка до відповідного періоду 2017 року. Європейський союз залишається основним торговельним партнером України, частка якого в загальному експорті за січень-липень 2018 року збільшилась до 36,7 відсотка з 34,9 відсотка у січні-липні 2017 року. Імпорт товарів із країн ЄС за сім місяців 2017 року зріс на 14,5 відсотка, а його частка в загальному імпорті товарів становила 37,3 відсотка.

Також значними темпами у січні-липні 2018 року зростали продажі українських товарів до країн Америки – на 30,8 відсотка (у тому числі США – на 24,7 відсотка), Європи (взагалом) – на 18,1 відсотка та Азії – на 10,9 відсотка.

За січень-липень 2018 року дефіцит поточного рахунку становив 1,7 млрд. дол. США порівняно з 0,7 млрд. дол. США за відповідний період 2017 року.

В 2018 році тривало відновлення банківського сектору, при чому найбільші темпи зростання зафіксовано за залишками на депозитних та кредитних рахунках фізичних осіб.

За даними Національного банку України, обсяг депозитів у національній валюті з початку року збільшився на 8,5 відсотка, або на 41,7 млрд. грн. до 532,6 млрд. грн., при чому залишки на депозитних рахунках фізичних осіб зросли за цей період на 8,6 відсотка до 255,1 млрд. грн., юридичних осіб – на 1,9 відсотка до 260,4 млрд. гривень.

Обсяг депозитів в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) з початку року знизився на 0,7 відсотка до 13,6 млрд. дол. США за рахунок зниження залишків на депозитних рахунках юридичних осіб на 3,2 відсотка до 5,1 млрд. дол. США. Обсяг депозитів фізичних осіб в іноземній валюті (у

доларовому еквіваленті) з початку року зріс на 0,8 відсотка до 8,5 млрд. дол. США.

За даними Національного банку України, інтегральна відсоткова ставка за залученими банками депозитами у липні 2018 року становила 10,7 відсотка, збільшившись з початку року на 2,4 відсоткового пункту.

Станом на кінець липня 2018 року зафіксовано зростання залишків за кредитами, наданими в національній валюті, на 4,2 відсотка до 594,8 млрд. грн. через збільшення залишків за кредитами, наданими фізичним особам, на 17,8 відсотка до 121,4 млрд. грн. та за кредитами, наданими юридичним особам, на 1,2 відсотка до 471,6 млрд. гривень.

Залишки за кредитами в іноземній валюті (у доларовому еквіваленті) з початку року зросли на 5,7 відсотка до 16,8 млрд. дол. США, у тому числі юридичних осіб – на 7,5 відсотка до 14,5 млрд. дол. США, фізичних осіб знизилися на 4,5 відсотка до 2,3 млрд. дол. США.

Інтегральна відсоткова ставка за кредитами, наданими фізичним та юридичним особам, за даними Національного банку України у липні 2018 року становила 16,4 відсотка, збільшившись з початку року на 2,8 відсоткового пункту.

Станом на кінець липня 2018 року за даними Національного банку України грошова база зросла на 5,2 відсотка до 420,6 млрд. грн. порівняно з кінцем минулого року.

Разом з тим, вплив інвестиційної складової на формування економічного зростання у середньостроковій перспективі поступатиметься споживчій компоненті. Внесок кінцевих споживчих витрат домогосподарств прогнозується найбільшим серед усіх компонентів ВВП на рівні 4 відсоткових пунктів при їх зростанні на 6 відсотків у 2019 році. Це відбуватиметься на фоні продовження політики Уряду, спрямованої на поступове збільшення соціальних стандартів та подальше впорядкування системи оплати праці в бюджетній сфері, що відобразиться збільшенням середньорічної заробітної плати у 2019 році – на 6,9 відсотка.

Проведення політики щодо розширення доступу до продуктивної зайнятості, забезпечення гарантій зайнятості у процесі приватизації та реструктуризації підприємств, пристосування економічних суб'єктів до нових умов господарювання та підтримка підприємництва і самозайнятості населення сприятиме зниженню рівня безробіття з 9,5 відсотка за фактом 2017 року до 8,9 відсотка у 2019 році.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Головне призначення державних фінансів — сприяти через різноманітні фінансові інституції успішному економічному і соціальному розвитку держави, забезпеченню прав і свобод людини. Досягають цього через методи і форми мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави та використання їх на цілі розвитку економіки, забезпечення соціальних гарантій населенню, утримання армії, органів усіх ланок влади.

Сукупність зазначених форм і методів дістала назву фінансового механізму системи управління в державі. Від того, наскільки він досконалий, залежать темпи економічного і соціального розвитку, добробут громадян. Важливе значення має те, скільки фінансових ресурсів від загальної кількості створюваних у державі вона акумулює у своє розпорядження і на які цілі використовує. Проте ці загальні показники ще не дають повної характеристики ефективності фінансового механізму.

Необхідність державних фінансів зумовлена тим, що за будь-якого типу економічних відносин основним призначенням держави є забезпечення фінансовими ресурсами тих потреб, які не можуть бути задоволені через ринковий механізм, тобто через попит і пропозицію, а також особисто кожним громадянином у зв'язку з відповідними об'єктивними причинами. До них слід віднести структурну перебудову економіки, боротьбу з монополізмом, захист навколишнього середовища, захист тих громадян, які з'являються на ринку в ролі споживачів (інваліди, діти, престарілі), проведення фундаментальних наукових досліджень, загальну освіту, підготовку кадрів, соціальне забезпечення і страхування, охорону здоров'я тощо.

Держава будує свою фінансову політику, головним завданням якої є пошук оптимальної моделі перерозподілу фінансових ресурсів з метою прискорення зростання матеріального виробництва і добробуту населення. Для побудови такої моделі потрібно визначити рівень втручання держави у

господарську діяльність виробничих структур і рівень зобов'язань держави із соціального забезпечення своїх громадян. Від цих факторів залежить, яка частка валового внутрішнього продукту має зосереджуватися у фінансових інституціях, створюваних державою.

Слід ураховувати, що необґрунтовано висока частка централізації фінансових ресурсів призводить до негативних наслідків, оскільки централізовано важко здійснювати раціональний розподіл і забезпечити ефективне їх використання. Зниження централізації при високій частці державної власності зумовлює безгосподарність і різкі перекоси в розподілі та використанні фінансових ресурсів, а в кінцевому підсумку — фінансовий розлад в державі.

Потрібна також оптимізація перерозподілу фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні населення. Якщо держава надмірно втручається в перерозподіл частки населення у валовому продукті, це підриває стимули до праці, знижує темпи економічного зростання. Водночас невтручання держави в цей процес або значне його скорочення також має негативні наслідки — стримує розвиток освіти, науки, призводить до зубожіння окремих верств населення тощо.

Перерозподільчі процеси, що здійснюються за допомогою державних фінансів, — це явища макрорівня, проте роль державних фінансів виявляється не меншою мірою у формах і методах мобілізації фінансових ресурсів. Важливе значення має те, як мобілізуються ресурси, якими каналами і в якій формі відбувається їхній рух, на яких засадах вони виділяються і використовуються.

За умов ринку основними формами мобілізації фінансових ресурсів у розпорядження держави є податки, збори і відрахування. Визначення об'єкта оподаткування або обчислення платежів, передбачених пільг, ставок податків і платежів, строків сплати їх, відповідальності за несвоєчасну сплату становлять механізм впливу на економічні та соціальні процеси, який окреслює роль фінансів на мікрорівні.

При використанні фінансових ресурсів держава визначає метод фінансування витрат — пряме бюджетне фінансування, бюджетне кредитування або самофінансування. Ринкова економіка передбачає залучення коштів через випуск акцій, облігацій, різних кредитних зобов'язань. Це форма реалізації ролі фінансів у господарському механізмі держави.

Найбільш централізованим грошовим фондом держави є державний бюджет — централізований фонд фінансових ресурсів держави, що використовується з метою виконання покладених на неї функцій; він перебуває в розпорядженні центральних органів влади і застосовується для фінансування загальнодержавних заходів. У державному бюджеті концентрується більша частина ВВП. Він відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування усіх складових частин господарського механізму, у визначенні балансових зв'язків усіх цінносних показників соціально-економічного розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абалкин Л. И. Экономическая политика : экономическая энциклопедия / Л. И. Абалкин. – Т. 4. – 1980 – 569 с.
2. Агапова Т. А. Макроэкономика: учебник / Т. А. Агапова, С. В. Серегина; под ред. А. В. Сидоровича. – 6 изд. – М.: Дело и Сервис, 2004. – 448 с.
3. Алимов О. М. Розвиток фінансової системи – перспективний напрям модернізації економіки / О. М. Алимов // Економіка України. – 2013. – № 1. – С. 91-92.
4. Андрюшин С. Денежно-кредитная политика центральных банков в условиях глобального финансового кризиса / С. Андрюшин, В. Кузнецова // Вопросы экономики. – 2010. – № 6. – С. 69-87.
5. Арістотель. Політика. – К.: Основи, 2005. – 239 с.
6. Аспекты реализации финансово-кредитной политики на современном этапе: монография / [С.М. Бреславцев и др.]; под. ред. Г.А. Бурякова. – Ш.: ЮРГУЭС, 2010. – 190 с.
7. Астапов К.Л. Бюджетная и денежно-кредитная политика в условиях кризиса // Финансы. – 2009. – № 6. – С. 14–18.
8. Афанасьев М. Финансы правового государства / Афанасьев М., Кривоногов И. // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2007. – Т. 2. – №2–3. – С. 17–37.
9. Бабич А. М. Финансы / Бабич А. М., Павлова Л. Н. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2000. – 760 с.
10. Базель II: проблеми та перспективи використання в національних банківських системах / [А. О. Єпіфанов та ін.]; за ред. А. О. Єпіфанова, І. О. Школьник. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 261 с.
11. Базилевич В. Д. Розвиток фінансового ринку в сучасних умовах / В. Д. Базилевич // Фінанси України. – 2009. – №12. – С.13-19.
12. Барановський О. І. Фінансові кризи: передумови, наслідки і шляхи запобігання : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2009. – 754 с.

13. Бардин А. Л. Принципы глобального управления на основе международных финансовых институтов / А. Л. Бардин // Политические исследования. – 2013. – № 4. – С. 168-172.
14. Башуцька О. С. Податкове планування та прогнозування в системі податково-бюджетного регулювання / О. С. Башуцька // Наука й економіка. – 2010. – №1. – С. 7-10.
15. Береславська О. І. Валютна політика України: теорія та практика: монографія / О. І. Береславська. – Нац. ун-т держ. податк. служби України, НДЦ з проблем оподаткування. – Ірпінь, 2010. – 330 с.
16. Біль Д. Закон Вагнера: вступ до останньої версії статті Адольфа Вагнера, опублікованої 1911 р., та її переклад / Д. Біль // Журнал Європейської економіки. – 2004. – Т.3, № 1. – С. 5 – 15.
17. Богдан Т. П. Стабілізаційна бюджетно-податкова політика та особливості її застосування в Україні / Т. П. Богдан, І. В. Богдан // Фінанси України. – 2012. – № 7. – С. 3-16.
18. Боголиб Т. Бюджетная политика Украины как основа макроэкономической стабильности / Т. Боголиб // Економіст. – 2013. – № 4. – С. 13-16.
19. Борейко В. І. Державне регулювання соціально-економічного розвитку (теорія, методологія, проблеми): монографія / В. І. Борейко. – Рівне, 2008. – 379 с.
20. Буковецкий А. И. Введение в финансовую науку / А. И. Буковецкий. – Л., 1929. – 254 с.
21. Буковинський С. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку / С. Буковинський, В. Корнівська // Вісник Національного Банку України. – 2010. – № 3. – С. 7-13.
22. Буковинський С. А. Концептуальні підходи до формування перспективного бюджетного плану / С. А. Буковинський // Фінанси України. – 2006. – № 3. – С. 21–28.

23. Буковинський С. А. Середньострокова монетарна стратегія та проблеми її формування й реалізації в Україні / С. А. Буковинський, А. А. Гриценко, Т. О. Кричевська // Фінанси України. – 2008. – № 6. – С. 3-30.
24. Буряченко А. Розроблення і впровадження фінансової політики на місцевому рівні / А. Буряченко // Ринок цінних паперів України. – 2008. – № 7/8. – С. 3-8.
25. Бюджетна система України та Євросоюзу: монографія / С. О. Булгакова, О. І. Барановський, Г. В. Кучер та ін.; за заг. ред. А. А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ, 2010. – 409 с.
26. Бюджетний кодекс України: станом на 1 берез. 2013 р. : відповідає офіц. тексту. – Х.: Право, 2013. – 159 с.
27. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О. Д. Василик. – К.: НІОС, 2001. – 416 с.
28. Ватульов А. В. Бюджетно-податкове регулювання в умовах трансформації економіки: [«Фінансова політика як складова економічного розвитку»], (К, 18-19 квітня 2012р.) / відп. ред. І. Я. Чугунов. – К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2012. – С. 41-42.
29. Ватульов А. В. Інституційні засади формування фінансової політики: [«Фірма та ринок в умовах інституціоналізації економічного розвитку»], (Одеса, 27-29 вересня 2012р., Ч.I) / О. : Одеський національний університет, 2012. – С. 12-14.
30. Ватульов А. В. Грошово-кредитна політика у системі фінансового регулювання : [«Імперативи розвитку України в умовах глобалізації»], (Чернівці, 15-16 листопада 2012р.,) / Ч.: ЧДІЕУ, 2012. – С. 69.
31. Ватульов А. В. Основні напрями фінансової політики в умовах трансформації економіки: [«Фінансова політика у системі соціально - економічного розвитку України»], (К., 17-18 квітня 2013р.,) / відп. ред. І. Я. Чугунов. – К.: Київ. нац. торг. екон. ун-т, 2013. – С. 14-16.
32. Ватульов А. В. Реформування податкової політики в Україні як передумова економічного зростання / А. В. Ватульов // Вісник Української

- Академії державного управління при Президентіві України / НАДУ. – Науковий журнал. – К. – № 3. – 1998. – С. 153–159.
33. Ватульов А. В. Становлення податкової системи та виконання бюджету / А. В. Ватульов // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України / НАДУ. – Науковий журнал. – К. – № 4. – 1998. – С. 98–103.
34. Ватульов А. В. Теоретичні засади формування фінансової політики в умовах економічних перетворень: [«Добробут націй в умовах глобальної нестабільності»], (Одеса, 27-28 квітня 2012р., Ч.I) / за ред. С.О. Якубовського. О.: Одеський національний університет, 2012. – С.70-72.
35. Ватульов А. В. Фінансова політика країн з трансформаційною економікою / А. В.Ватульов // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 6. – С. 55–64.
36. Ватульов А. В. Фінансова політика у системі економічного розвитку / А. В. Ватульов // Економічний часопис - XXI. – 2013. – № 5-6 (1). – С. 37-40.
37. Ватульов А. В. Фінансова політика як складова соціально-економічного розвитку : [«Фінансово-бюджетна складова в умовах трансформації економіки»], (м. Київ, 26–27 квіт. 2010 р., Ч.I) / редкол. : І. Я. Чугунов (голова) [та ін.]. – К. : ДННУ АФУ, 2010. – С. 58–61.
38. Ватульов А. В. Фінансовий механізм економічного розвитку: Всеукр. наук.-практ. конф. [«Інноваційні процеси у фінансово-кредитній сфері»], (К., 14–15 квітня 2011 р.,) / відп. ред. Н. П.Шульга. – К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2011. – С. 203–204.
39. Ватульов А. В. Фінансові інструменти регулювання соціально-економічного розвитку / А. В. Ватульов // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 5. – С. 76–88.
40. Ватульов А. В. Формування доходів бюджету як складова фінансової політики / А. В. Ватульов // Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії: Економічні науки. – 2013. – № 1 (29). – С. 103–109.

41. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / За ред. І. Я. Чугунова. – К. : Акад. фін. упр., 2009. – 471 с.
42. Иванова Н. В. Финансовые институты как важнейший элемент устойчивости финансовой системы / Н. В. Иванова // Экономические науки. – 2008. – № 4. – С. 332-336.
43. Инновационные преобразования в финансовой политике России: монография / [В. И. Андреев и др.]. – С.: Наука, 2012. – 196 с.
44. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под. ред. А. А. Гриценка. – Х.: Форт, 2008. – 928 с.
45. Карлін М. І. Фінансові системи країн Західної Європи / М. І. Карлін. – К.: Академія, 2009. – 376с.
46. Ходорович М. И. Бюджет и бюджетная система: правовые основы и тенденции / М. И. Ходорович. – М. : ВЗФЭИ-М, Экономическое образование, 2005. – 235 с.
47. Чугунов І. Я. Бюджетна система в інституційному середовищі суспільства / І. Я. Чугунов, Л. В. Лисяк // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 3–11.
48. Чугунов І. Я. Бюджетна складова суспільного розвитку / І. Я. Чугунов, А.А. Максютя // Вісник КНТЕУ. – 2012. – № 3. – С. 45–54.
49. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / І. Я. Чугунов. – К.: НІОС, 2003. – 488 с.
50. Чугунов І. Я. Інституційна архітектура бюджетної системи / І. Я. Чугунов // Фінанси України. – 2008. – № 11. – С. 3 – 10.
51. Чугунов І. Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І. Я. Чугунов, І. В. Запатріна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3–14.
52. Чугунов І. Я. Теоретичні засади розвитку бюджетних відносин / І. Я. Чугунов // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 4. – С. 13 – 22.

53. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький. – К.: Поліграф Консалтинг, 2007. – 312 с.
54. Чухно А. А. Інституціонально-інформаційна економіка : підручник / А. А. Чухно, П. М. Леоненко, П. І. Юхименко; за ред. А. А. Чухна. – К. : Знання, 2010. – 687 с.
55. Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України : монографія / А. А. Чухно. – К.: Логос, 2003. – 631 с.
56. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи подолання // Економіка України. – 2010. – № 1. – С. 4–18.
57. Швецов Ю. Теория и методология бюджета как общественного достояния / Ю. Швецов // Вопросы экономика. – 2011. – №8. – С. 106-114.
58. Школьник І. О. Капіталізація фондового ринку України в контексті світових тенденцій / І. О. Школьник // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 65–74.
59. Школьник І. О. Особливості функціонування фінансових ринків країн, що розвиваються, в контексті фінансової глобалізації / І. О. Школьник // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 6. – С. 63–66.
60. Школьник І. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О.Школьник. – Суми : Мрія : УАБС НБУ, 2008. – 347 с.
61. Юрій С. І. Бюджетна система України / С. І. Юрій, Й. М. Бескид, А. І. Крисоватий та ін. – К. : НІОС, 2004. – 400 с.
62. Юрій С. І. Ринок фінансових послуг як інституційна основа ринкової економіки / С. І. Юрій // Фінанси України. – 2010. – № 11. – С. 48–59.
63. Шаститко А. Бюджетный процесс в стратегиях социально-экономического развития (постановка проблемы) / А. Шаститко, М. Овчинников // Вопросы экономики. – 2008. – № 3. – С. 134 – 141.
64. Шевчук В. О. Вплив бюджету на макроекономічні показники України / В. О. Шевчук, Р. І. Копич // Фінанси України. – 2010. – № 3. – С. 3–12.

65. Шумпетер И. Теория экономического развития / И. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Рис. А.1. Система державних фінансів України

Додаток Б

Таблиця Б.1

Показники виконання Зведеного бюджету України за 2017-2018 роки

Показники	2017 рік, млрд. грн.	2018 рік, млрд. грн.	темп росту		питома вага	
			%	млрд. грн.	2018 %	зміна до 2017, у в.п.
ДОХОДИ, у т.ч.:	1017,0	1184,3	116,5	167,3	100,0	-
Податкові надходження, у т.ч.:	828,2	986,3	119,1	158,2	83,3	1,9
Податок та збір на доходи фізичних осіб	185,7	229,9	123,8	44,2	19,4	1,2
Податок на прибуток підприємств	73,4	106,2	144,7	32,8	9,0	1,7
Рентна плата за користування надрами	45,0	43,0	95,7	-1,9	3,6	-0,8
Акцизний податок:	121,4	132,6	109,2	11,2	11,2	-0,7
з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	67,8	72,7	107,3	4,9	6,1	-0,5
з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	47,7	54,1	113,4	6,4	4,6	-0,1
з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлею підакцизних товарів	6,0	5,9	98,2	-0,1	0,5	-0,1
Податок на додану вартість:	314,0	374,5	119,3	60,5	31,6	0,7

з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування ПДВ (сальдо):	63,5	79,1	124,7	15,7	6,7	0,4
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	183,5	210,8	114,9	27,3	17,8	-0,2
відшкодування ПДВ	-120,1	-131,7	109,7	-11,6	-11,1	0,7
з ввезених на територію України товарів	250,5	295,4	117,9	44,8	24,9	0,3
Ввізне мито	23,9	26,6	111,1	2,7	2,2	-0,1
Земельний податок та орендна плата	26,4	27,3	103,5	0,9	2,3	-0,3
Єдиний податок	24,1	29,6	122,8	5,5	2,5	0,1
Неподаткові надходження, у т.ч.:	154,6	192,7	124,7	38,2	16,3	1,1
Власні надходження бюджетних установ	52,7	65,9	125,1	13,2	5,6	0,4
ВИДАТКИ	1057,0	1250,2	118,3	193,2	100,0	-
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	55,7	75,5	135,4	19,7	6,0	0,8
Обслуговування боргу	110,6	116,1	105,0	5,5	9,3	-1,2
Оборона	74,4	97,0	130,5	22,7	7,8	0,7
Громадський порядок, безпека та судова влада	88,5	118,0	133,4	29,5	9,4	1,1
Економічна діяльність	102,9	140,8	136,8	37,9	11,3	1,5
Охорона навколишнього природного середовища	7,3	8,2	112,1	0,9	0,7	0,0
Житлово-комунальне господарство	27,2	30,3	111,6	3,2	2,4	-0,1
Охорона здоров'я	102,4	115,8	113,1	13,5	9,3	-0,4
Духовний та фізичний розвиток	24,3	29,0	119,1	4,7	2,3	0,0

Освіта	177,9	210,0	118,0	32,1	16,8	0,0
Соціальний захист та соціальне забезпечення	285,8	309,4	108,3	23,6	24,7	-2,3
КРЕДИТУВАННЯ	2,1	1,9	-	-0,2	-	-
Надання кредитів	8,2	8,9	107,8	0,6	-	-
Повернення кредитів	-6,1	-7,0	114,3	-0,9	-	-
ФІНАНСУВАННЯ, у т.ч.:	42,1	67,8	-	25,7	-	-
Запозичення	479,2	288,9	-	-190,3	-	-
внутрішні	375,8	176,6	-	-199,2	-	-
зовнішні	103,5	112,4	-	8,9	-	-
Погашення	-363,8	-234,7	-	129,1	-	-
внутрішні	-297,3	-167,0	-	130,2	-	-
зовнішні	-66,5	-67,6	-	-1,1	-	-

Додаток В

Таблиця В.1

Показники виконання Державного бюджету України за 2017-2018 роки

Показники	Державний бюджет					
	2017 рік, млрд. грн.	2018 рік, млрд. грн.	темп росту		питома вага	
			%	млрд. грн.	2018 %	зміна до 2017, у в.п.
ДОХОДИ, у т.ч.:	793,4	928,1	117,0	134,7	100,0	-
Податкові надходження, у т.ч.:	627,2	753,8	120,2	126,7	81,2	2,2
Податок та збір на доходи фізичних осіб	75,0	91,7	122,3	16,7	9,9	0,4
Податок на прибуток підприємств	66,9	96,9	144,8	30,0	10,4	2,0
Рентна плата за користування надрами	43,9	39,8	90,8	-4,1	4,3	-1,2
Акцизний податок:	108,3	118,9	109,8	10,6	12,8	-0,8
з вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції)	66,3	71,1	107,3	4,8	7,7	-0,7
з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції)	42,0	47,7	113,6	5,7	5,1	-0,2
Податок на додану вартість:	314,0	374,5	119,3	60,5	40,4	0,8
з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) з врахуванням відшкодування ПДВ (сальдо):	63,5	79,1	124,7	15,7	8,5	0,5
ПДВ з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	183,5	210,8	114,9	27,3	22,7	-0,4
відшкодування ПДВ	-120,1	-131,7	109,7	-11,6	-14,2	0,9
з ввезених на територію України товарів	250,5	295,4	117,9	44,8	31,8	0,3
Ввізне мито	23,9	26,6	111,1	2,7	2,9	-0,2
Неподаткові надходження, у т.ч.:	128,6	164,7	128,1	36,1	17,7	1,5
Кошти, що перераховуються Національним банком України відповідно до Закону України "Про Національний банк України"	44,4	44,6	100,5	0,2	4,8	-0,8
Плата за видачу, переоформлення, продовження терміну дії ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України та видачу дублікатів таких ліцензій в т.ч.	0,2	8,1	-	7,9	0,9	0,8

продаж 4G ліцензій	-	7,9	-	-	0,9	-
Власні надходження бюджетних установ	35,7	46,7	130,8	11,0	5,0	0,5
ВИДАТКИ	839,5	985,8	117,4	146,4	100,0	-
Загальнодержавні функції (без обслуговування боргу)	32,0	47,5	148,3	15,5	4,8	1,0
Обслуговування боргу	110,5	115,4	104,5	5,0	11,7	-1,4
Оборона	74,3	97,0	130,5	22,7	9,8	1,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	87,9	116,9	133,0	29,0	11,9	1,4
Економічна діяльність	47,0	63,6	135,3	16,6	6,5	0,9
Охорона навколишнього природного середовища	4,7	5,2	110,6	0,5	0,5	0,0
Житлово-комунальне господарство	0,0	0,3	у 17,5 р.б.	0,3	0,0	0,0
Охорона здоров'я	16,7	22,6	135,2	5,9	2,3	0,3
Духовний та фізичний розвиток	7,9	10,1	128,0	2,2	1,0	0,1
Освіта	41,3	44,3	107,3	3,0	4,5	-0,4
Соціальний захист та соціальне забезпечення	144,5	163,9	113,4	19,4	16,6	-0,6
Міжбюджетні трансферти	272,6	298,9	109,7	26,3	30,3	-2,2
КРЕДИТУВАННЯ	1,9	1,5	80,9	-0,4	-	-
Надання кредитів	7,9	8,3	105,8	0,5	-	-
Повернення кредитів	-6,0	-6,8	113,5	-0,8	-	-
ФІНАНСУВАННЯ, у т.ч.:	47,9	59,2	-	11,4	-	-
Запозичення	478,7	286,5	-	-192,2	-	-
внутрішні	375,3	174,2	-	-201,0	-	-
зовнішні	103,4	112,3	-	8,8	-	-
Погашення	-363,5	-234,5	-	129,0	-	-
внутрішні	-297,0	-166,9	-	130,1	-	-
зовнішні	-66,5	-67,6	-	-1,1	-	-